Należytość pocztową uiszczono ryczałtem.

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. Д-р* ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ* 2 ДОЛЯРИ (АБО: 30 КОР. ЧЕСЬК., 200 ЛЕЇВ РУМ., 30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІМЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР.

РІК II. ГРУДЕНЬ 1934 РОКУ ЧИСЛО 12 (24).

Стилістично-синтаксичні нариси.

VII.

Мені болить — мене болить.

Дієслово »боліти« по східніх і зáхідніх українських говорах не вживається однаково, а це й відбилося на придніпрянській і придністрянській літературній мові.

По східніх українських говорах »боліти« — це дієслово неперехідне, цебто дія його не переходить на інший предмет; визначає стан: терпіти біль, хворіти. Ось тому на Київщині кажуть: Голова мені (чи в мене) болить, руки мені болять, зуби в батька болять і т. ін. Номис, »Приказки«: Кому кортить, тому й болить, Чужий біль нікому не болить. Кл. Квітка: Народні мелодії, з голосу Лесі Українки 1917 р.: Ой болить мені та й головонька 132. Чубинський, Пісні: То мені болить дуже V. 87, Заболіла в мене головонька 35, Болить мені головонька 364.

Оці форми й панують у придніпрянській літературі. Ось трохи прикладів. Котляревський, »Енеїда« 1809 р.: В Енея заболіли ноги 11. Шевченко знає тільки »болить у мене«, а не »болить мене«, напр.: Серце моє трудне, що в тебе болить 178. Братіку Степане, що в тебе болить 197. Щоб голова не боліла в Марка молодого 237. Може що в маленької на той час боліло 215 (видання 1910 р. В. Доманицького). Б. Грінченко, »Під тихими вербами«: Довго нога в його боліла 122, Нога у його ще болить 166. В літературних творах часті такі приклади, коли тільки зазначається стан, щó саме болить. Номис, »Приказки«: Голова болить дуже 8177, Серце так болить 8175, Щоб спина не боліла 13402, Боки болять 10853, Живіт болить 8138. Куліш, »Чорна Рада«: Серце моє болить 265. Старицький, »Поезії«: За минулим серце не болить 77.

Ці східньоукраїнські форми знаходимо і в давніх наших пам'ятках, а це ознака, що тут не русизм; пор., напр., іще в Несторовім Житті Бориса й Гліба XII в.: **Нача болѣти отьць има** (= їм). Це своя стародавня форма, широко відома в мові народній, де російські впливи не великі.

Таким чином б о л і т и в літературній мові — дієслово неперехідне, визначає с т а н, а не дію.

Зовсім не те бачимо в говорах зáхідньоукраїнських: тут »боліти« дієслово перехідне, цебто, дія вимагає по собі прямого предмету в знахіднім відмінку. Такі форми — боліти кого — панують не тільки в народній мові (див., напр., »Етн. Зб.« т. 18 ст. 57-64, т. 10 ст. 103-104), але і в творах галицьких письменників. Ось трохи прикладів. А. Чайківський, »Малолітній«: Що тебе болить? Горло мене болить 57, Мене серце боліло 110; »На уходах«: Його дуже боліло 14, Мене рука болить 111; »За сестрою«: Мене болять руки 77; »Віддячився«: Голова мене дуже болить 54. О. Маковей, »Ярошенко«: Ліва рука мене

болить 98, Рука боліла його 94, Болить тебе 96, »Ревун«: Його се не боліло 30. Федькович І: Аж мене серце болит 11. Франко, »З. Беркут«: Серце її боліло дуже 101. В. Бирчак, »Василько«: Се боліло Давида І 122, Болить мене серце II 109. Стефаник, »Дорога«: Болить його серце 11.

Західньоукраїнські говори не знають виразу »мені болить«. Правда, Ол. Курилова, »Уваги« 1925 р. ст. 96 подає з Коломийок В. Гнатюка (»Етн. зб.« XVIII 57): Не болить мені головонька; це трохи не так, — у Гнатюка знаходжу: Не болит мні головонька (Жураки), а це *мні* чи не мня (пор. ні, сі зам. мене, ся).

Східньоукраїнська літературна мова звичайно не вживає виразу »мене болить«. Академічний »Рос.-укр. Словник« І 34 подає два таких приклади: Коцюбинський: Те вікно його боліло, і Леся Українка: І сміх той його заболів, але це можна вияснити так: Коцюбинський у своїх творах взагалі вживає багато »галицьких« форм, а Л. Українці, волинячці з походження, деякі західньоукраїнські форми взагалі не були чужі.

Західньоукраїнські форми (болить мене) так само стародавні наші форми, зовсім незалежні від таких самих форм польських, як і східньоукраїнське »мені болить« незалежне від тієї ж форми російської.

Поділля починає західньоукраїнські говори, а тому тут уже добре знане »мене болить«. Так, у подоляка А. Свидницького в його »Люборацькі« читаємо: Щось дуже мене ноги болять 320. Татка очі болять 100. Ці два приклади подає Словник Б. Грінченка, а за ними повторює їх і Академічний »Рос.-укр. Словник« 1924 року, тільки не зазначуючи, що це із Свидницького, цебто з Поділля, а це баламутить читача. Взагалі ж наші словники подають про »боліти« бапатутні відомості, бо не зазначають східньо- та західньоукраїнських різниць.

Якої ж форми вживати, — »болить мене« чи »болить мені«? запитає читач. Обидві форми стародавні, обидві живі народні. Пам'ятати тільки треба, що в літературній мові Східньої України панує форма »болить мені рука«, а форма »болить мене рука« там незнана. О. Синявський у »Норми української мови« 1931 р. ст. 199 радить писати: »мені голова болить« або »у мене голова болить«, а про »мене голова болить« і не згадує.

Сказане про болить відноситься й до свербить, — у літературній мові панує сх. укр. форма »свербить мені рука« (дієслово неперехідне, визначає стан, а не дію); зах.укр. »свербить мене рука« (дієслово перехідне, визначає дію, а не стан).

У значенні слабувати вживаємо »боліти на що«, а в значенні вболівати, побиватися — »боліти чим, за ким«. У Шевченка: Доки буду серцем боліти 258.

І. Огієнко.

Навча́ння української мови в Канаді.

(Докінчення).

Такі вчителі працюють, борються з різними ворожими впливами, що стараються втиснутися в українські інституції, і говорять правду в очі, а тому звичайно їх наш наро́д, підо впливом всяких ворожих сил, від себе відпихає, і вони мусять часто переноситися з місця на місце й терпіти всілякі невигоди. Дуже мало таких свідо́мих колоній, де люди вміють оцінити роботу українського вчителя. В таких колоніях плекання української мови й культури стоїть на найвищім ступені. Як приклад подібних колоній і свідо́мих людей у Канаді буде Пайн Ривер в Манітобі, або Кридор в Саскачевані.

Дуже каламутне оточення для вивчення української мови в Канаді дає середній український дім. В місті таке оточення значно гірше, як на фермах. Тут уже таки найбільше винна сама українська жінка. Як що жінка має освіту, то майже завжди говорить до дітей по-англійському; коли ж вона без освіти, то вживає до своїх дітей такої мішанини, що аж тяжко слухати. Ось приклад: „Мері, піди до кічена, принеси мені шузи, бо я хочу йти на вок", цебто: „Марійко, піди до кухні, принеси мені черевики, бо я хочу пройтися"...

Такий невідрадісний стан навчання

дітей рідної мови головно в домах, де наше жіноцтво не належить до якихсь організацій. Ті ж жінки, що належать до „Союзу Українок Канади", вже стараються говорити до своїх дітей чистою українською мовою. Безперечно, що такі матері мають більше нагоди навчити своїх дітей рідної мови, ніж рідна школа, народній дім або й церква.

Деякі наші земляки, як по фермах, так і по містах, мають чудні думки про рідну мову. Вони кажуть, ніби їхнім дітям непотрібно вчитися рідної мови, бож вони до рідного краю не поїдуть, отже сама англійська мова їм вистачить. Люди, що так думають, сильно помиляються. Коли вони не стараються навчити своїх дітей рідної мови, то чинять тим великий і непрощенний гріх не тільки проти українського народу, його традиції й культури, але й проти Канади. В дійсності Канада не хоче перетворювати українців або інших своїх народів на англійців. Канада має інший погляд на асиміляцію, як Америка. Американці дивляться на свій край, як на котел, де всі народи мають перетопитися на дійсних американців. За такий процес вони тепер дорого платять. Право-переступство дійшло там до такого ступеня, що суди, доми поправи й кримінали коштують Америці річно багато більше, ніж усі школи. Та вся суспільна хвороба — то наслідок нищення рідної традиції, рідної мови. Канада бере від американців цю науку й бажає, щоб українці тут не відчужувалися від своїх традицій, своєї мови, звичаїв і релігії. Вони розуміють, що українці в Канаді можуть бути добрими канадійськими горожанами тільки тоді, якщо вони затримають пошану до всього свого рідного. Канада буде ліпший край, коли всі народи, що тут живуть, будуть плекати свої власні питоменності, що ними вони можуть тільки збагатити загальне канадійське життя. Отже думка не плекати рідну мову, традицію й релігію — безглузда й шкідлива не тільки для свого народу, але й для Канади.

Ось тому українці в Канаді передовсім мусять вірити, що вони мають таке саме забезпечення на своє майбутнє, як народ на рідній землі. Дальше, мусимо вірити, що тут, на канадійських степах чи містах, ми не загубимось і не змішаємось із англійцями, але будемо жити своїм питомим життям, як французи живуть тут уже триста літ. Також мусимо розуміти, що для нашого повного духовного життя потрібна нам тут наша традиція й релігія. Ці дві духові сили ми мусимо невпинно плекати. Однак ми не сміємо забувати, що найвірніший ключ до нашої традиції й релігії — то наша рідна мова. Як сік для дерева, так потрібна в Канаді рідна мова для нашого духового життя. Тут ми маємо волю, ніхто нас не переслідує, не цензорує, навпаки — від такого розумного народу, як англійці, маємо їх санкцію плекати рідну мову.

Отже, чого ж нам бути такими необачними й недбалими, щоб самим закопувати свій найдорожчий скарб, рідну мову? Ні! і ще раз ні!

Плекаймо свою рідну мову! Плекати рідну мову — значить вчитися її так, як ми вчимося мови англійської. Ми мусимо самі вчитися рідної мови й вчити других. Передовсім — вчити наших дітей. Тут „Союз Українок Канади" мусить подбати, щоб не тільки кожний його член, але кожна українська мати в Канаді говорила до дітей своїх виключно рідною мовою.

І щоб не вчити тих невинних діточок засміченої або говіркової мови! Для того принаймні хоч кожна інтелігентна жінка повинна читати журнал „Рідна Мова". Поки що найбільшою „народньою роботою", найбільшою патріотичною працею для української жінки в Канаді буде те, що вона вчитиметься сама й завжди говоритиме до своїх дітей чистою українською мовою.

А вже конечно необхідно кожному вчителеві чи вчительці, а також і священикові передплатити „Рідну Мову".

Від себе автор цих рядків особливо апелює до кожного інтелігента й інтелігентки в Канаді стати передплатником „Рідної Мови".

Члени С. У. К. на сходинах, члени Б. У. К на своїх зборах, учителі на своїх конвенціях, священики на своїх соборах,

Сумківці на своїх вечірках — усі підносьте справу „Рідної Мови“ й старайтесь забезпечити журнал матеріяльно в тяжких обставинах, що в них він тепер знаходиться. Чи ж не пекучий сором нам був би усім, якби цей одинокий понадпартійний журнал культури нашої мови через матеріяльні злидні перестав виходити?

Hafford. Учитель І. Шклянка.

Недуги мови.

1. Заїкування.

(Докінчення).

Все ж таки насуваються питання, чому не заїкують всі діти навіть в даній сім'ї, що живуть серед однакових обставин, створених незгодинами батьків, а також чому не всі випадки незгідних родин дають у висліді мовну недугу їхніх дітей. Відповідають на нього так, що на заїкання хворіють тільки ті діти, що вже від уродження мають психічне перечулення, нервову надвразливість, або готовість до пересади об'явів інстинкту самопотвердження. Дуже багато дітей, головно хлопців, приходить на світ із вродженою схильністю заволодіти неподільно увагою оточення, можливо також, що невмісне поведення батьків, передовсім супроти одинаків, перваків і мізинків виробляє у них такі примхи. І коли оце їм вроджене, чи набуте через виховання, стремління стріне перепони головно із-за деспотичного чи надто авторитативного поведення батька, або коли такий кандидат на неподільного володаря знайде потім суперника в одному зо своїх братів чи сестер, тоді у нього підсилюється схильність до вибуху цієї недуги, або вже й саме занедбання його особи й охота притягнути до себе увагу оточення дають у висліді заїкання. До цієї категорії психородних хорих можна зачислити всіх тих артистів та інших кандидатів на геніїв, що свідомо чи несвідомо закривають брак здібностей тієї ділянки, що в ній хотіли б блиснути, заїканням, що звичайно появляється у них тільки підчас говорення, а уступає підчас співу, читання, чи навіть в забаві. Бо саме заїкання психородного походження ціхує те, що воно в моментах, коли хворий перейметься якоюсь іншою роботою, заникає, зате найдужче виступає саме тоді, коли він слідкує в гадках за своїм станом, бажає його сховати, або лякається, що він нанесе йому якусь шкоду. Цей ляк інколи такий сильний, що хворий на заїкання старається не говорити, уникає людей, стає диваком, мізантропом, а то й психічно недужим, так що інколи заходить потреба навіть замкнути його в лічниці для психічно недужих.

Буває, що дитина починає заїкати допіру тоді, коли піде в школу, або стане перед якимись життєвими труднощами. І це заїкання безсумнівно психородного походження, що має сховати певні умові недостачі чи моральні ущербки характеру, пр. лінивство. Одначе заїкання може появитись в початках шкільної науки ще й з інших причин. Відома річ, що між дітьми чимало т. зв. ліваків, тобто таких, що намагаються виконувати чинності правої руки рукою лівою. В школі ліваки хотять писати також цією рукою, тимчасом учитель перебиває й змушує писати правою. І саме в таких випадках змагань обидвох півкуль мозку про перевагу — відомо, що кожною половиною нашого тіла управляє відмінна мозкова півкуля — може виступити у ліворучки, як що та ліворучність викликана перевагою правої півкулі, заїкання.

На якому тлі не виступило б заїкання, воно звичайно дуже шкодить життєвій справності хворого. Чи мало звань стають для заїк недосяжні, одначе чи не найгірше для них те, що дехто з їх, діткнений у своєму самозазначені, що вже й так у них воно слабе, бо довело їх до недуги, скочується щораз то глибше у провал життя. І тому всяку мовну недугу, а головно заїкання психородного походження, треба поборювати всіма можливими способами. Одначе найкраще буде, коли попередимо його виступлення. Як це чинити, цього вчать нас причини, що його викликують. Одначе інколи

зайде таки потреба лікувати головно тоді, коли заїкання виступило в зв'язку з наглими ушкодженнями мозку, або разом із носовими наростами (аденоїдами). В першому випадку лікування органічних ушкоджень мозку усуває також заїкання, в другому мала операція привертає хворому вповні здорову мову. Сьогодні лікують також психородне заїкання, а роблять це в спеціяльних, лічничих школах. У Відні було в 1930 р. вісім, а в Берліні чотири таких школі. Вчителі цих шкіл відбувають у Німеччині з'їзди, видають навіть свій орган. В Польщі, в деяких більших містах, устроюються від часу до часу принагідні курси для заїк, а звичайно лікують цю недугу приватно лікарі — логологи, отіятри, та всякого рода „чудодії". Налічують в Річипосполитій аж 9% всіх дітей хворих на недуги мовні, а в тому 2% заїк. Найбільш заїк припадає на жидів і мешканців міст, бо вони більш податливі до всякого рода психічних недуг, як діти сіл.

Варшава. Петро Кривоносюк.

»Мовний Порадник«

для Редакторів, Видавців і Робітників пера.

Лист третій.

5. Не вживаймо географічних назов у зросійщеній формі.

Дуже багато старих наших географічних назов росіяни перейнакшили на свій лад чи то свідóмо чи й несвідóмо Перейнакшення ці досить давні, а тому міцно защепилися до мови української інтелігенції, що часом іншої назви поза зросійщеною й не знає. Стародавні українські назви проте полишилися в живій народній мові незмінно, особливо в масі неписьменній, що взагалі мало піддавалася російським впливам.

За часів „українізації України" (вірніше — дерусифікації її) повстала й справа чистоти наших географічних назов. Почали помалу розшукувати свої стародавні назви, почали рівняти їх до місцевих народніх і до назов офіційних російських. Закінчилася справа тим, що Харківська Правописна Комісія з 1927 р. ухвалила вживати географічних назов у їх стародавній народній формі, а не в формі зросійщеній.

Але ці свої українські географічні назви багато Робітників пера не знають, особливо за межами Наддніпрянщини, а тому частіш уживають зросійщених форм (див. про це в „Рідній Мові" 1934 р. ст. 101, 404-405, 451-453). Це ненормальний стан, і ми мусимо того уникати, — пишім географічні назви тільки в їх українській формі.

Подаю тут, для практичного вжитку, коротесенького Словничка найважніших відмін українських географічних назов від російських (див. „Рідне Писання" I § 295а):

Українська форма:	*Російська форма*:
Бердя́нка.	Бердянськ.
Бере́стя.	Брест Литовський.
Бог, бо́зький.	Південний Буг.
Вільна, з Вільни.	Вільно, з Вільна.
Вінниця.	Винниця.
Во́вча.	Вовчанськ.
Во́рскло.	Ворскла.
Гу́мань і Умань, з Умані.	Умань.
Дніпро́.	Дніпр.
Дністе́р.	Дністр.
Жито́мир.	Житомір.
Звиногоро́дка, Звиногоро́дка.	Звенигородка.
Кам'янець	Каменець.
Крем'я́нець.	Кременець.
Козя́тин.	Казатин.
Костянти́нівка.	Константиновка.
Кременчу́к, кременчу́цький.	Кременчуг, кременчужський.
Ку́п'янка.	Купянськ.
Літин.	Литин.
Лубні, з Лубе́нь.	Лубни, з Лубен.
Ляти́чів, -чева.	Летичев.
Маріюпіль.	Маріуполь.
Ніжен, з Ніжена і Ніжень, з Ніженя.	Ніжин.
Оде́са, оде́ський.	Одесса, одесський.
Озів, з Озо́ва.	Азов.
Озівське море.	Азовське море.

Осте́р, з Остра́.	Остьор.
Охти́рка.	Ахтирка.
Прилу́ка, з Прилуки.	Прилуки, з Прилук.
При́п'ять.	Припеть.
Пути́вель.	Путивль.
Ра́домишель, ра́домиський.	Радомисль.
Роме́н, з Ромна́.	Ромни, з Ромен.
Ростів над До́ном.	Ростов на Дону.
Санджа́р.	Сенжари.
Старокостянти́нів.	Староконстантинів
Хва́стів.	Фастів.
Черні́гів.	Чернигів.
Чигири́н і Чигри́н.	Чигирин.

Крім таких назов, маємо дуже багато назов прикметникових для міст, містечок, сіл, станцій, — вони закінчуються на *-е*, *-ське*, *-цьке*, *-ове*, *-еве*, *-ине* (для назов: село, місто, містечко) *-ова*, *-ева*, *-ина* (для назов залізничих станцій), тоді як у мові російській вони закінчуються на *-о*, *-ськ*, *-цьк*, *-ово*, *-ево*, *-ино*. Напр.:

Українська форма:	*Російська форма:*
Алче́вське.	Алчевськ.
Арте́мівське.	Артем'євськ.
Білові́дське.	Біловодськ.
Вознесе́нське.	Вознесенськ.
Волочи́ське.	Волочиськ.
Га́дяче, з Гадячого.	Гадяч, з Гадяча.
Дніпропетрі́вське.	Дніпропетровськ.
Ду́бне, дубенський.	Дубно.
Здолбуно́ве.	Здолбунів.
Лозова́.	Лозовая.
Луга́нське.	Луганськ.
Лу́цьке і Луцьк.	Луцьк.
Новоросі́йське.	Новоросійськ.
Новочерка́ське.	Новочеркаськ.
Пече́рське.	Печерськ.
Пи́нське.	Пинськ.
Ри́льське.	Рильськ.
Рівне, Рівного.	Рівно, з Рівна.
Сине́льникове.	Синельниково.
Слов'я́нське.	Славянськ.
Старобі́льське	Старобільськ.

Відмінюються ці назви як прикметники (т. зв. повна чи займенникова відміна): з Волочи́ського, Волочи́ському, під Волочиським, до Га́дячого і ін., а не за російським зразком: з Волочиська, до Гадяча і т. ін. (іменна відміна).

Тільки чисто російські географічні назви пишемо на *-ськ*: Красноярськ, Курськ, Омськ і т. ін.

Голосні *о*, *е* в закритім складі конечно міняються на *і* і в географічних назвах (див. „Рідне Писання" I § 16), і цього мусимо додержувати в своїх писаннях:

Українська форма:	*Російська форма:*
Дін, з До́ну.	Дон.
Діне́ць, з Дінця́.	Донець.
Ірпінь, з Ірпеня́.	Ірпень.
Київ, з Києва.	Києв.
Конотіп, з -то́пу.	Конотоп.
Меджи́біж, з -божа, меджи́бізький.	Меджибож.
Остріг, з Острога́, острізький.	Острог, острозький.
Таганріг, з Таганро́гу, таганрізький.	Таганрог.
Ха́рків, з Харкова.	Харков.

Грецьке закінчення *-поль*, *-πολις* у наших географічних назвах конечно змінюємо на *-піль* (див. „Рідне Писання" I § 22. 286), але: з *-поля*:

Українська форма:	*Російська форма:*
Крижо́піль, з -поля.	Крижополь.
Меліто́піль.	Мелітополь.
Нико́піль.	Никополь.
Севасто́піль.	Севастополь.
Симферо́піль.	Симферополь.
Ставро́піль.	Ставрополь.
Тира́спіль.	Тирасполь.
Ямпіль, з -поля.	Ямполь.

В Галичині надзвичайно багато назов уживається і в пресі, і в книжках не в стародавній рідній формі, але в формі польській; у цій же формі ці назви йдуть на Надніпрянщину, де їх приймають за форми рідні. Це зовсім ненормальний стан, треба конечно видати словничка бодай найголовніших назов у їх щирорідній формі, бо широкий загал не знає, чи писати Тернів, Тернопіль, Санч, Сянік, чи, як і по-польському: Тарнів, Тарнопіль, Сонч, Санок і т. ін.

К о в е л ь у літературній мові відмінюємо так: з Ко́веля, в Ко́велі й т. ін., не з Ковля, в Ковлі.

Додам іще, що назви: Воли́нь, Гори́нь, Гу́мань, Де́рмань і Каза́нь — жіночого

роду, а не по-польському чолов. роду: рідна Воли́нь, глибока Гори́нь, гарна Де́рмань, далека Каза́нь. Пишемо Хоти́н, а не Хо́тим, Бузьк, бузе́цький, а не Буськ, буський.

Отже, — уживаймо географічних назов тільки в українській формі.

З товариським привітом
Редакція „Рідна Мова".
Грудень. 1934 р. Варшава, вул. Стальова 25 п. 10.
Передрукуйте це в Вашім виданні!

Говірка с. Серафинець, Городенського повіту.

Моє родинне село Серафинці, Городенського повіту, лежить у полосі покутсько-буковинського говору, що його північну границю становить Дністер від Могилева по Станиславів. Від заходу граничить він з наддністрянським і бойківським говором, від полудня—з гуцульським, а дальше з румунською мовою. Хоч с. С. лежить в області покутсько-буковинського говору, але мова його сильно різниться від мови сусідніх сіл, що кожному слухачеві кидається в вічі. З цього погляду мова мешканців с. С. тягне більше на схід, хоча й з гуцульським говором має вона багато подібностей, не дивлячись на своє досить далеке віддалення від полоси гуцульського говору. Мова мешканців с. С. так дуже різниться від мови сусідніх сіл, що ми можемо говорити про говірку с. С. та ближче приглянутися до неї.

I
Звучня.
А. **Голосні звуки.**

1. Тверді голосні: а, е, і, и, о, у.

Звук *а* без наголосу по шелесних: *дж, ж, ч, ш, щ* переходить у *і*, нпр.: ле́жічи, чісу́, шінува́ти, ві́шіти, ка́ші, ку́шіти, кваші, но́ші, гу́щі щісли́вий, мо́чінка, ле́жінє, пу́джіти, ґу́ші, ва́лашіти; *а > є* (хоча й під наголосом): каче́ти, каче́н, пічє́тка, заче́ти, крічє́, парше́к, ше́пка, лоше́, пращє́тиси, вирищє́ти, щє́павка, же́ль, же́ба, біже́, ліже́; вівче́рь горе́чка, пре́сти; *а > и* (регресивна частинна асиміляція): диле́ко, нидиле́ко, приве́т, чисно́к; *а > о*: мо́чінка, моче́ти, шкроба́чка; *а > е:* вде́рити, віде́й; *ай > ей*: Міхе́йло; *ав > ай:* Пайлів (Павлів).

Звук *е; е > а:* (регресивна асиміляція, гармонія голосних): тра́ба. барла́джі; Мала́нка, Гараси́м, вча́ра, вчара́шний, сарда́к, аґза́минт, таста́минт; *е > і:* кучіре́вий, пісе́, вісіле́, діс́етка, кулісни́ці, вісненкува́тий; *е > о* по *й:* зло́дійом, олі́йом, ло́йом, ґо́йом; *е > и* (ненаголошений звук *е* переходить у звук середнього ряду *и*): вили́кій, вівела, сило́, ниво́лно, хло́пиц, па́лиц, дубруві́лни, Вили́ґдинь, римисло́, пиринaчува́ти, пирипили́ці, вирблю́д, роздиртúти, ду́ндир, би тє сви́снув, ой нибо́ри.

Звук *і*. Різниця щодо м'якшення приголосних перед *і < о, е, ѣ* цілком затерлася. Однаково вимовляється: ніс (носа), ніс (нести); сіль (соли), сів (сісти), дім (дому), дід (діда), потік (потока), утік (втекти); *і > а:* анте́рис, ана́кший, пирианáчити; *і > є:* є́нчий, є́ндик, є́стина; *і > у*: куку́ль; *і > и:* огиро́к; *і > ю:* цюлюва́ти.

Звук *и* (ы, *и > и*): *и > і*: ві́мнє, кі́піти, хіта́ти, шіро́кей, рісува́ти, кіда́ти, блізне́та, шліма́к (слимак), глібо́кей; *ви > ві:* ві́нисти, ві́гнати, ві́висти, ві́їсти, ві́сісти і т. д.; *и > о*: роска́ль (стара́ ба́ба і моска́ль свари́лиси за роска́ль), чисно́к; *ий > і:* цілі-де́нь; *и > а:* суда́; *и > є:* упстре́чи (упстре́ґємси); *и > е:* пле́вати, їде́н; *и > є* (ье): кужу́хє, вовке́, сухе́й, таке́й, хе́ба, хе́трий, ке́цка, тро́хє; *и* (вставне): ячимі́нь.

Звук *о*. Загально можна твердити, що тільки наголошене *о* і по наголошеному складі має ясну вимову, кожне інше *о* нахиляється до відтінку *у*. Т. зв. укання тут всевладне; *о > у*: пупулу́днувати, мине́ се ни були́т, ні свирби́т; вугури́ти, мугри́ч, (л)упе́цок (призьба коло печі), мині́ се ни в гулві́; *о > у* (навіть під наголосом): вуш, ву́ши; *о > а:* пиринaчува́ти, салама́ха; *о > и*: вти́ркатиси (до чужої справи); *о > у > в:* вни, на вбіт (на обід), чуму́ си ни вбзива́їш; *о > ї:* їде́н; *о* (вставне): яке́хось.

Звук *у*. *у > ю:* цюлюва́ти; *у > а:* карапа́тва; *у > о*: оде́ржанє, одови́ці, одове́ц.

2. Йотовані голосні: я, є, ї, ьо, ю.

Звук *я > є*: порéдок, горéчий, пéтниці, свінéчка, котéчка, псéчка, кортéчка, шіпілéти, пріцéга, прéдиво, пéть, мнé (а як тубі на мнє? — на мнє пирвирний — горнé, на прізвищи — макітрищи); *я > і* по: т, д, с, ц, н, л, в, м, р: кýрітко, трісти́, пшини́ці, рісни́й, тили́ці, гýсічка, вклікáти, рібúй, пріцігáти прúсіжний, дéсіть, рідóчком, ріди́, пáмніть, мніхкéй, бýрі, заґлі сéби війти, по бурінáх, дохтóрім, шклінни́й, рісотá, плішúти (танцювати); *я > и*: *ся > си* (займ. зворотний стоїть перед дієсловом і то досить далеко, нпр.: я си за тéби ни бóю); зиблé, на ґітих; *я > е*: тьмéнний; *є > ї*: двої, знаїмо вас, їмý; *ї > а*: сардáк; *ьо > е*: сéрбати; *ю > в*: (в сполуках: -ою, -ею; -oju > ou, ой > ов): гулувóв, нугóв, свахов, за урýдов, душéв зимлéв, пáлицив, смéртив; *ю > у*: судá, тили́цу, лоши́цу, ягни́цу, маґлівни́цу і т. ін.

Б. **Приголосні звуки.**

1. Губні: п, б, в, м, ф.

Звук *п*; *п > б*: басмó, басмани́стий, виртибúй.

Звук *б* у визвуці й у середині слова перед глухими приголосними тратить свою дзвінкість і переходить у *п*: гулýпка, опшáрпаний, дуп, біп, гріп, зýпці, грипстú, упходúти; *б > м*: дрімни́й (перед *н*).

Звук *в* у назвуці, в середині слів, головно перед зубними й глухими та в визвуці переходить у нескладове (зредуковане) *ў* (коротке): *в > ў*: ўчáра, ўвівтóрок, ўзéти, ўтопúси, криýда, кроў, пішóў; *в > м* перед *н*: рімний, кóмнір, жóмнір, пісня: Ой жóмнір я, муя́ мáм'ко, Ой жóмнір я, жóмнір, А яґ мині ни вірити, Дивітси на кóмнір; *в > х* перед *т*: худúти на пухтурéнє (давня доповняльна наука); *в > ф*: пуфтурú, фкік.

Звук *м*. У словах, що в них приголосний звук *м* сусідує з йотованим голосним *я*, поміж *м* і *я* витворився носовий приголосний *н*, а *я > і* чи *є*. Це випадок уподібнення щодо носовости. *мя > мні, мнє*: мніхкéй, пáмніть, мнéтка, вімнє, сімнє, мнє, кімнє, вéримнє, мнéцкати; *м > н*: ґни́рати, покрадéнци (уподібнення щодо місця артикуляції); *м > в*: зовнóв, підовнóв, цвинтарь.

Звук *ф*; *ф > х*: трандахір; *ф* зам. *хв*, *кв*, *х*, *п*: óфат, ўфати́ў, фіст, фали́ти, фустка, фартýх, фи́лі, трáфити, картóфлі, Фíлипів.

Губні + *й* не дають форм із епентетичним *л*, але без нього: трафéєтси, здурóвє, лю́бно, лóмю, лýпю, рóбю, бáвюси.

2. Зубні *т*, *д*.

Звук *т*. Тверде *т* виступає в 3-ос. одн. дієслів: рóбит, хóдит, нóсит, вугóрит і т. ін., деколи *т* відпадає: нóсе, вугóре, рóбе, хóде і т. ін., але *и > е*, хоч не стоїть під наголосом; звук *т* перед *і*, *я >* м'яке *к* (*к'*): к'ікáти, к'їшитиси, лик'іти, к'істо, к'éмити, к'ігнýти убрук'éнка, ск'їў; *ть > дь*: бурудьбá.

Звук *д* у визвуці й перед глухими переходить у *т*: натхуди́ти, сат, міт, сулóткей, кулóтка, клáтка, гарáст (найперше *д > т*, потім *з > с*).

Звук *д > ґ* перед *і*, *я*: ґ'іло, ґ'ýка, ґек, ґім, ґібрóва, ґіни́ці; переміна наступила без огляду на те, чи *і* повстало з *ѣ*, *о*, *ж* (ą); *д > ґ* перед *ль*: за ґлі чóго, за ґлі сéби; на віґлі.

Звук *нь > й*: сóйшник (соняшник); *н > л*: насíлник; *нь > ль*: кулюши́на.

Звук *з > с*: бирíска, пирилáс, рас, блúскей, нúскей; *з > дз*: дзвін, дзéркало, дзумбилáти.

Звук *ц* у визвуці все твердий: хлóпиц, купéц, горнéц, пáлиц, ячиминéц, пирстинéц.

Звук *с > ш*: шмаркáтий, шкрóбати, шкорóдити, шмали́ти; шішнáціть, шлімáк.

Звук *ж > ш*: кни́шка, нíшка, к'éшко; *ж > дж*: пýджівно; *ж > р*: ой нибóри (небоже).

Звук *ч > ш*: рушни́к, снíшний, мулóшний, биспéшний; *ч > дж*: барлáджі, упанджé.

3. Задньопіднебінні *к*, *ґ*, *х*, *й*: *к > х*: дóхторь, дирéхторь, шпéхторь; *к > ґ*: Вили́ґдинь, ли́ґати, тирли́ґати; *ґ > к*: казéта; *х > к*: кулéра; *й > в*: відáв; *й > л*: наши́лник.

4. Пливкі *р*, *л*.

М'яке *р* (*рь*) виступає у визвуці: гуспóдарь, шáндарь, сни́царь, Гри́горь, шчíпáрь, саландáрь, ариндáрь; *р > л*: риблó, ливізорь; *р > й*: маймýрок.

Звук *ль* стверд: кілко, вóлно, бíлши, навáлний, начáлник, сáпалник, сіялник, вéзалник; *ль*>*в*: пустíвчик, ціпи́вно, сáпивно; *л*>*в* (*ў*): с'кіў, віў, баріўка, супіўка, гуріўка, пуниґівнок; *ль*>*р*: трандахір; *л*>*р*: рóспруга.

5. Горляне придихове голосове *г*; гвук *г*>*х*: біх, пуріх, бéріх, хамýз; *г*>*ґ*: ґлей. (Далі буде).

Яворів коло Львова.

Др. Іван Велигорський.

Шевченкова мова.

III. Українізми в російських писáннях Шевченка.

2-3. Зближення *е* з *и*, *о* з *у* в Шевченковій вимові.

Другою дуже виразною рисою фонетики Шевченкової мови є сильно обнижена вимова ненаголошеного *е*, так що воно дуже наближується до звука *и*, чому Ш й пише *и*. У всіх писаннях цілого життя Ш цих явищ повно, і їх тут можна б подавати довгими сотнями. Але для нас цікаво те, що цю живу рису нашої народньої мови, широко знану по цілій українській території, Ш скрізь переносить і до своїх російських писань. Так, у Деннику його бачимо цю рису просто на кожному кроці.

Ось трохи прикладів: въ нивольничествѣ 41, кристьянинъ 40, тилячье 38, заприщеніе 31, Екатиринодара 150, рихнулся 134, нытопырь 85, попиченіе 15, всемогущиствомъ 15, дѣятильности 11, обыдинои жизни 9, брихуны 4, щиголяю 92, перещиголялъ 179, невдаликѣ 110, при колисѣ 103, пѣсильниковъ 37, дискать 47, я смикнулъ 103, нильзя 92, Тытяны 138, Титяны 139 (Тетяны 142), Каминецкому 171, я остолбинѣлъ 24, симейство 65, жариной 62, общиства 56; придложитъ 53, придложилъ 109, придписаніе 104, въ придѣлахъ 47, безпридѣльному 64, во время прибыванія 65, при небрѣгая 30, на приданіи 91, старикъ принаивный 28; збудится ли это 156, не будишь 19, что прикажите 73, прилититъ 76, перемелится 145, ѣдитъ 57. 93. 129. 133, 142. 154. 157. 172; бѣлинькіе 92, голинькій 36, легинькій 84, легинькихъ 109, милинькихъ 11, сѣдинькую 163, чистинькій 12, чубатинькимъ 69, тетинька 130; Еритика 164 170, теперишнее 162, теперишня 35, витчины 46. 103, витчину 53; велино 40. 63, исполнина 147, исполнини 130, построинъ 77. 78, построины 98, растворины 106, усвоина 48, усвоинной 27.

Цікаво ще тут зазначити, що цю ж свою рису Ш переносить також на вимову чужих слів, і то дуже часто, напр.: аристантъ 4, бенифисъ 142; въ ди(ко)рацiи 152, идиала 42, о идиалѣ 41, идиальнаго 43, объ идиальномъ 42, канциляріи 167. 170, канцилярію 36, мизонинами 72, репитицію 136, нафабриная 18, городъ на фабриный 89, плибейській 96, икстренная надобность 92 (поруч: экстренности 92), Искулапа 15, трехъ-итажное зданіе 110 і т. ін.

А часом це обнижене *е* Ш зазначає навіть через *ы*: никчему не выдущими 55.

Ненаголошене *и* не вимовляв Ш чисто, але наближав його до *е*, а на письмі писав просто *е*. Цих випадків у Ш трохи менше від попередніх, але не мало. Напр.: вешневыхъ 50, величеною 69. 90, вычесленія 56, извененій 25, Камышена 84, оченилъ перо 39, креныця 31 (криниця 77), соченилъ 91, на крелечкѣ 67, лешенъ 85, нелецемѣрнымъ 29, нелецемѣрно 111, примеренія 153, скряжнечиства 28, сокровищнецу 81 прибывшеми 23. 24, синеми 90, подтруневалъ 62, четерехстишіе 32; превезетъ 39, превезъ 18. 148, предумаю 151, предумалъ 129, превлекательно 86, непревлекательные 47, по пренадлежности 36, гостепреимная 179; где небудь 25. 66, какъ небудь 73, какой небудь 26. 32. 36, какая небудь 17, какое небудь 20. 22, какого небудь 13. 26, когда небудь 39. 72. 75, чего небудь 24. 73.

Це саме *е* зам. *и* часто пише Ш і в чужих словах: артелерійскій 70, вертуоза 141, вертуозу 129, дерекціей 135, дисцеплины 25, дисцеплиной 143, желетъ 84, эдеализмомъ 42, импровезируетъ 62, инквезиторовъ 24. 83, инквезицію 26, креминальнаго 20, резеденція 35, семпатическая натура 174, несемпатичнымъ 173, ценизмъ 183, энцеклопедисты 83, мой чечероне 160 і т. ін.

Є ще одна форма, де Ш завжди пише своє живе *е* замість етимологічного *и*, — це дієприслівники на -вши. Згідно з правописом пише їх Ш надзвичайно рідко: вислухавши 19, дождавшись 53, полюбовавшись 95, прочитавши 25, собравшися 57, удостовѣрившись 70, узнавши 39. Але сотні раз у своїм Деннику (так само й по інших писаннях, те ж бачимо і в текстах українських) пише -вше зам. -вши, пише так часто, що це стає в нього правописною нормою. Ось трохи прикладів: взглянувше 86, взявше 67, вылѣпивше 177, выпивше 67, возвратившесь 44. 140, вооружившесь 80, воспользовавшесь 171, давше 77. 86, дождавшесь 30. 153. 180, дописавше 169, забравше 164, заказавше 44, записавше 46. 60, кончивше 55. 57. 67. 111, крикнувше 68, наболтавшесь 183, надѣвше и положивше 49, напившесь и наслухавшесь 44, напившеся 52, насладившесь 36, находившесь 177, начитавшесь 12, непростившесь 9, обрадовавшесь 57, обривше 53, отправивше 151, отстранивше 56, очнувшесь 58, поболтавше 179, побрившесь 60, поворочавшесь 69, погостивше 68, подписавше 176, позавтракавше 104 (позавтрикавше 179), поклонившесь 80, покончивше 103, получивше 16. 27, полюбовавшеся 160, попробовавше 47, постукавше 137, послушавше 163, посмѣявшесь 54, поусумнившесь 67, пошлявшесь 177, прилѣпившесь 77, промочивше 92, проснувшесь 38, проснувшеся 34, простившесь 76. 180, прочитавше 12, раставшесь 110. 160. 170. 179. 181, роскавше 50, сказавше 54. 67, снявшесь 87, собравше 56, убивше 92, убѣдившесь 69. 86, увидѣвше 53, узнавше 40, умывшесь 183, условившесь 157, успокоившесь 104 і т. ін.

3. Ненаголошене *о* Ш вимовляв закрито, близько до *у*, цебто так, як вимовляє більшість українського народу. Ця риса була, певне, сильною в вимові Шевченка, бо її вносить навіть до своєї російської вимови, правда рідко: старикъ прихву(р)нулъ 132, я назуву ее 129, пише такъ навіть чужі слова: кустюмъ 109, въ кустюмѣ 91, мунумента 92 (поруч: о монументѣ 92), инструментъ виртуузу 8 і т. ін.; звідси й противні форми: изородовали 26. Ця сама риса і в українських писаннях: нагодувала 187, за живою мовою. І тепер на Звиногородщині зміна ненаголошеного *о* на *у* — дуже часта й звичайна.

Іван Огієнко.

Українські адвокати й рідна мова.

До „Союзу Українських Адвокатів“ у Львові.

Український Адвокате!

У день десятиліття „Союзу Українських Адвокатів“ Редакція „Рідної Мови“ посилає Тобі щирий привіт і найсердечніші побажання довгої й корисної праці на добро Українського Народу.

Нема в світі культурного народу, щоб не виробив собі літературної мови, і то однієї для цілого народу. Український народ уже має свою літературну мову, але не всі його частини прийняли цю мову, бо ще не всі зрозуміли й визнали, що для одного народу потрібна тільки одна літературна мова. На цілому світі головно одність літературної мови перетворює нез'єднану етнографічну масу в свідому й міцну націю. Це саме мусить статися і в нас.

Літературну мову не творять ані окремі особи, ані окремі гуртки, — її творить уся інтелігенція, або й цілий народ. В цьому процесі створення розвиненої літературної мови адвокат завжди займає одне з перших місць. Оборонець покривджених, заступник безсилих, — адвокат потребує не тільки сухих приписів права, але й живого огненного слова, щоб запалити в душі суддів найсвятіший огонь — огонь любови до брата. Тут адвокат завжди йде поруч із письменником, служачи й своїй рідній мові.

Нехай же український адвокат ніколи не забуває й про свою велику відповідальну ролю в творенні літературної мови. Чи то в промові в суді, чи то в промові на громадських зборах нехай адвокат говорить тільки доброю всеукраїнською мовою й вимовою. Нехай і фахова правнича мова буде в нас роз-

винена й чиста, як чисте й саме джерело́ нашої літературної мови — мова наро́дня. Створення чистої, глибоко розвиненої правничої мови нехай стане за одне з головних завда́нь праці дру́гого десятиліття „Союзу Українських Адвока́тів“, а це буде камінем вуглови́м української культури. У цій праці тяжкій Редакція „Рідної Мови“ за́вжди йтиме плече-в-плече з Тобою.

За Редакцію „Рідної Мови“
Проф. Др. Іван Огієнко.
Варшава, 20 вересня 1934 р.

Український театр і рідна мова.

До Комітету святкування семидесятиліття Українського Театру.

В урочистий день семидесятиліття нового Українського Театру Редакція „Рідної Мови“ шле свої найсердечніші побажа́ння доброго розвою й світлої будучини нашому Театрові. У всіх культурних народів Театр давно вже став могутнім двигуном розвитку літературної мови й літературної вимо́ви. Через Театр усе громадянство має змогу реально навчатися доброї мови й милозвучної вимо́ви.

Бажаючи Українському Театрові повного розцвіту, бажаємо також, щоб він сумлінно виконав і одне з своїх першорядних завда́нь: навчав широкі маси всеукраїнської мови й вимо́ви. Нехай наш Театр стане правдивою школою, де всі бу́демо вчитися своєї літературної мови. Сьогодні український наро́д завзято творить собі одну літературну мову й вимову, як реальний знак одности цілого нашого наро́ду; нехай же в цім історичнім творенні Театр наш займе належне йому перше місце.

Головний Редактор „Рідної Мови“
Проф. Др. Іван Огієнко.
Варшава, 10 жовтня 1934.

Творім Фонд »Початкова Граматика рідної мови для української молоді«.

Гадка створити Фонд „Граматика Занедбаним Дітям“ („Рідна Мова“, липень 1934 р. ст. 297, стаття: „Занедбані діти“ о. О. Годунька) надзвичайно цінна й залишити її без відгомону було б непроще́нним прогріхом. Але чи не слід би пошири́ти її так, щоб охопити опікою не тільки занедбаних в мові великомійський дітей, але взагалі всю занедбану в мові українську молодь, особливо ж ту, що знає тільки латинську а́збуку. Подумав про це заздалегідь невтомний у праці для двигнення рідної мови проф. Іван Огієнко, та й почав друкувати в „Р. М.“ Початкову Граматику. Біда тільки в тому, що вона не може дійти саме до тих, для кого призначена. Щоб це сталося, треба видати її окремою відбиткою з певними додатками. та й дати нагоду українській молоді набути її по приступній ціні. А на це потрібні гроші.

Щоб надати цій цінній гадці реальний напрям, складаю 5 зл. на Фонд „Початкова Граматика рідної мови для української молоді“ й прохаю вчинити це саме всіх учеників вищих клас (5, 6, 7, 8-ої) української гімназії в Коломиї з 1914 р., головно ж учеників Товариського З'їзду, що відбувся 18. червня 1934 р. в Коломиї. Цим способом, Товариші, побіч діла місцевого характеру — заложення бурси ім. Дир. Софрона Недільського, — утривалимо нашу пам'яткову хвилю ще й ділом більш загального характеру, і в 25-тиліття нашої матури зможемо виказатись не одним, але двома чинами. Гроші можна слати також ратами, переказом або складанкою „Рідної Мови“ ч. 27110 з дописко́ю: на „Фонд Початкової Граматики“. Адреса: „Рідна Мова“, Варшава, вул. Стальова 25 п. 10.

М-р П. Кривоносюк,
діловий провідник Тов. З'їзду в дня 18. VI. 1934.

За ініціяторів З'їзду: Др. Ю. Петринюк, Ред. Юра Шкрумеляк.

Чистота й правильність української мови.

Відповідь на запитáння наших Читачів.

Бич, бичувáти (Студ. Ф. Луців в Америці) — це праслов'янські слова від *би-ти*, давне бичь, би-ч, тепер це архаїзми, мало вживані. З биком, звичайно, не мають нічого спільного.

Відповіжте (Студ. Федір Луців в Америці). Дієслово відповістú змінюється так: відповíм, -вісú, -вість, -вімó, -вістé, -відять, відповіж, -віжмо, -віжте, або рідше: відповíдж, -вíджмо, -вíджте. Отже: відповіжте, рідше: відповíджте, але не: відповідьте. Див. „Рідне Писáння" І § 207.

Керéлівка — Кирúлівка. Український емігрант Ю. А. Гудзій, що народився і зріс у Звиногородщині недалеко батьківщини Т. Шевченка, свідчить, що він звик вимовляти Кирúлівка, але часом чув, особливо від неписьменного народу, й вимову Керéлівка, з Керéлівки.

Плуг (Студ. Ф. Луців в Америці). Слово плуг відоме всім слов'янським народам, отже воно ще праслов'янського походження. Це дуже стара позичка з германського, пор. давньогерм. pfluog. До слов'ян слово прийшло разом із оруддям плужити землю. Взагалі слов'янські мови знають багато надзвичайно старих позичок із германської мови, і все то слова першої нашої матеріяльної культури, напр. колодязь, князь, хижа і т. ін.

Теóдор — Фéдір — Богдáн. Студент Луців із Dubuque в Америці запитує нас: „Чи імена: Богдан, Федір і Теодор значать одне й те саме? Як я маю підписуватися: Федір, Теодор чи Богдан? Звідкіля взялося в нас імя Федір?" До прийняття християнства і довго ще по прийнятті в Україні були свої власні йменя: Богдан, Володимир, Борислав і т. ін.; з християнством прийшла до нас грецька звичка давати ім'я на пам'ятку якогось грецького святого: Василь — цар, Теодор — Божий дар, Теодотій — Богом даний, Теодосій — Боже даяння, Пилип — конолюб і т. ін. Отже, Богдáн і Теодор мають різне значення. Стара форма Ѳєодѡръ скоро змінилася в нас на Федор, Хведор, а кінцеве -дор перейшло на -дір, звідси літературна форма Фéдір, рідше — Хвéдір. В західньоукр. говорах ѳ вимовляють як *т*, тому тут іще тримається говіркова архаїчна форма Теодор. Отже, — підписуйтеся тільки Федір. Див. „Рідне Писання" І § 16 і 261.

Турийське (Технік А. Шарунович). У „Повісті временних літ" за Лаврентієвим списком під 1097 роком кілька раз згадується місто Тоурийскъ, тепер містечко (не місточко) над річкою Турією в Ковельщині. За давнім Тоурийскъ сучасна форма буде Турийське, говірково — Туриськ чи Туріськ.

Чигирúн (Інж. N у Празі). В літературній мові й вимові прийнята форма Чигирúн, з Чигиринá. Шевченко в Кобзарі 8 разів ужив форми Чигрúн, з Чигринá, Чигрúне, у Чигрині, а 4 рази Чигирúн, з Чигирину, Чигирúне. Форма „Чигрин" давня, — акт 1600 р. знає вже її: Въ Чигрине, Козак чигринский (див. „Изборникъ" Каманина).

Архаїзми (Абс. О. Мудрий). Архаїзмами звичайно звемо ті слова, що вже вийшли з ужитку літературної мови, хоч по говорах ці слова можуть ще довгенько жити. Скажемо, слів: гривна, рукоять, облак і т. ін. східньоукраїнська мова, що стала основою нашої літературної мови, зовсім не знає, а тому не знає їх і мова літературна. Так, гривна дуже гарне слово, але його велика більшість українського народу (поза Галичиною) зовсім не знає. Так само й зо всіма іншими архаїзмами, що їх у „Словнику місцевих слів" узято в дужки: часто це добрі слова, але вони: 1) в літературній мові вже зовсім не вживані і 2) стали „яловими", цебто мають добрих заступників.

Апостроф (Адвокат М. Стечишин у Iorkton, Канада). Апостроф — це не більшовицька видумка, читайте „Р. М." ч. 11 (23) ст. 483. Коли кожний із громадян буде вирішувати, щó в правопису добре, а щó зле, — чи можлива тоді одність правопису? Таке ставлення можливе тільки в недержавного народу. А в народів державних — влада заводить правопис; ось, скажемо, Львівська Кураторія встановила з початком цього шкільного року правопис для українських шкіл, — і всі мусять того триматися.

Наголос (О. Мудрий у Фельштині). У літературній мові прийняті такі наголоси: духóвий = духовний; а духовúй — інструменти, духовá піч; бéрежний і бережнúй чи бережкúй, частіш — оберéжний; почáток, мн. почáтки (не: початкú); прúятель, мн. прúятелі (а не: приятелі чи приятелí).

Місце прикметникового пояснення в реченні (О. Мудрий у Фельштині). Звичайно прикметникове пояснення (атрибут) ставиться препозиційно, цебто перед своїм іменником. Такий порядок — панівний, він найчастіший у прозі й звичайний у поезії. Напр. у „Чорній Раді" Куліша: Крива доріжка вела до Череваневого хутора 4. У Шевченка (кінець „Відьми"): Де ділася їх нерідна мати, У калюжі стару відьму чорти утопили, Осиковий кілок забивали. Але при найменшім душевнім порушенні, такім частім у поезії, може бути інверсія, цебто прикметникове пояснення може стати й постпозиційно, по своїм іменнику. Напр. там само: І виросла на могилі осика заклята, Не кваптеся на панів лукавих, Прийшла весна зеленая і т. ін.

Дописи Прихильників рідної мови.

Робітники пера й „Рідна Мова". Вельмишановний Пане Професоре! Висилаючи рівночасно кілька злотих на пресовий фонд „Рідної Мови", відчуваю потребу висказати кілька слів про Вашу працю й Ваше видання. Насамперед скажу, що не говорю, як фаховий філолог, але як робітник пера взагалі, а до того ще й ентузіяст всесторонього розроблювання й удосконалювання української мови. Свідоме й фахово-планове культивування нашої мови вважаю одною з фундаментальних справ нашого народу під сучасну хвилю, в його сьогоднішніх політичних

і культурних злиднях. Успіхи на „фронті“ мови без сумніву тривкіші й нераз важніші, ніж навіть деякі успіхи політичні. Політика — справа важна, але культурне фундаментальне життя не менше важне. Підкреслюю це відношення між справами політичними й культурними, бо помічую в нашому громадянстві незрозумілу для мене індиферентність до такої капітально важної справи, як рідна мова, що спроможна викликати в народі чудовий творчий запал до всього, що рідне, може дати товчок до великого культурного здвигу, а зокрема навіть до буйного розквіту української літератури. А хіба не треба додавати, якою чудодійною динамічною силою є для кожного народу його література. Гадаю, що український наро́д зробить великий крок уперед, коли його мова по основній розбудові, лексичній кодифікації та естетичній кристалізації стане для нас таким чинником культури й престіжу народу, як мова французька, німецька, англійська, польська та інші — для тих народів. З усіх тих причин я щиро й ентузіястично вітаю всяку поважну працю в ділянці нашого мовознавства, а за таку вважаю редаговану Вами „Рідну Мову“. Знаю, що вона постійно бореться з матеріяльними труднощами, тому спішу їй з малою допомогою. Я зібрав серед працівників „Української Преси“ дрібні пожертви разом на квоту зл. 7·50 і висилаю їх на конто „Рідної Мови“. Прохаю Вас, Вельмишановний Пане Професоре, прийняти цей даток як знак прихильности для Вашого вельми цінного й вельми потрібного нам діла. Залишаюсь до Вас з правдивою пошаною М-р Микола Топольницький, член Редакцій „Української Преси.“ Львів, 18. IX. 1934.

P. S. За цю щиру товариську підтримку нашого молодого Видавництва складаємо всім Працівникам „Української Преси“ у Львові прилюдну найсердечнішу подяку. Редакція.

Більш уваги на наголос. Добре було б, якби в „Рідній Мові“, крім наголосів, подавано ще основні правила нашого наголосу. Тоді легче було б учитися й пам'ятати літературний наголос. Тяжче запам'ятати собі наголос якогось слова відірвано, і легче було б із правилами Я розумію, що нема правил на всі слова й у багатьох випадках треба наголос просто запам'ятати, але думаю знову, що часто маємо сталі правила наголошування й зміни його. Може багато наших громадян не надають наголосові великої ваги, але його не вільно легковажити, бож наголос вирізнює нашу мову з-поміж інших слов'янських мов. Дивна річ: у всіх дотепе́рішніх граматиках української мови наголосові присвячували якнайменше уваги, немов би це була́ дуже маловажна справа. Тим то я дуже прошу Редакцію „Рідної Мови“ містити на своїх сторінках також і правила літературного наголосу. Фельштин, Абсольве́нт педагогічного курсу Осип Мудрий.

P. S. Редакція „Рідної Мови“ має намір випустити в „Бібліотеці Р. М.“ окрему працю: „Український літературний наголос“, але поки що не має потрібних на це коштів. Сердечно просимо наших Прихильників ширити скрізь „Рідне Писання“ та Словник, бо тільки випродавши їх зможемо приступити до дальших видань. Ред.

„Рідна Мова“ для всіх потрібна. „Рідна Мова“ має для нас неоціне́нну вартість, і то не тільки в Канаді й Америці, але й для рідноkраєвих земляків, бо й вони часто мало знають свою літературну мову. Нема нічого дивного, коли ми, що виросли на чужині, не знаємо докладно своєї мови, але не добре, коли рідної мови мало вчаться й на нашій Батьківщині, мало вчиться її й свіжа еміграція. 21. IX, Wroxton, Іван Павчук.

P. S. Кожний українець, що виріс між своїми, сяк-так знає говіркову мову. Але час говірок у нас покінчився, — мусимо писати тільки літературною мовою (а вона мусить бути одна для цілого народу), мусимо пильнувати й говорити тільки літературною мовою. Ось цієї літературної мови в нас мало знають, а вчиться не хотять. А чи на світі є де такий наро́д, щоб не мав літературної мови, і то — однієї для цілої нації? Ред.

Творимо мовний світогляд. Із вдячністю перечитую одну з Ваших праць, — „Український правопис і основи літературної мови“. Ми горді, що справа нашої літературної мови могутнів, і з нею будуть числитися всі культурні народи. Ви — творці науки й ми — маленькі — спільними зусиллями будуємо те величне, що зветься мовою. Бог піклується святою ідеєю й нашими руками розорює ґрунт до її міцного зросту. Усі ми: студенти, гімназісти, а тепер: рільники, пасічники, крамарі, шофери, столярі (бо на науку грошей забракло), усі ми по своїх закутках творимо рідномовний світогляд. Воскодави, 1. X, Студ. права Борис Галецький, тепер власник скромної крамниці.

P. S. Прислану відозву не друкуємо. Дуже радимо Вам якнайпильніше вчитися української мови, знати добре свою літературну мову. Ред.

Гасла „Рідної Мови“ ширяться. Для Редакції „Рідної Мови“ посилаю щирі бажання якнайкращих успіхів. Щоб гасло проф. др. І. Огієнка: „Для одного народу — одна літературна мова й вимова, один правопис“ був поширений і здійснений серед українського суспільства! Нехай живе наш народ! Нехай розвивається „Рідна Мова“! З рідномовним привітом Степан Мілян, 26. XI, Quakertoun, Pa, U. S. America.

Винародовлення української молоді в Америці. Як подає „Свобода“, на II. Конгресі Української Молоді в Америці, що відбувся 1-го і 2-го вересня ц. р. у Новому Йорку, виголошено багато рефератів... англійською мовою, і тільки один — по-українському...

День чистоти мови. В Туреччині на 26 вересня оголошений був день чистоти мови. На той день усі статті в часописах мусять мати чисту мову, без жадних чужих слів (а їх багато в турецькій мові).

Для одного народу — один правопис! Львівські місячники: „Відродження“ та „Дажбог“ перейшли вже зовсім на новий т. зв. академічний правопис, уживають і апострофа.

Студентський Гурток ув Ошаві. При зорганізуванні Студентського Гуртка в Ошаві (Канада) студенти зібрали трохи грошей і призначили на започаткування передплати на „Рідну Мову“. Toronto, 20. IX, В. Я. Яремій.

„Словник місцевих слів“. Хочу декілька слів присвятити „Словникові місцевих слів“. Я дуже задоволений тією працею, бо Словник цей розв'язав багато моїх сумнівних питань, і він буде мені дороговказом у кристалізуванні нашої дорогої рідної мови. Абсольвент педагогічного курсу Осип Мудрий, Фельштин.

Цінимо „Рідну Мову“. Ваш місячник „Рідна Мова“ я дуже ціню й читаю по кілька разів кожне число. Посилаю 50 ц. на „Фонд Рідної Мови“. 13. VIII, Торонто, Н. Грабовський.

Побажання. Прийміть вислів мові найщирішої до Вас пошани й мої сердечні побажання якнайкращого успіху й розвитку „Рідної Мови“. Аргентина, 20. VIII, Ів. Чарнецький.

Одержавши „Словника місцевих слів“, негайно посилаю одного дол. за нього й на „Фонд Рідної Мови“. Бажаю „Рідній Мові“ доброго успіху в такій цінній праці для української культури. Рочестер, 19. VIII. Ромко Гладуняк.

Бажаю розвою Вашому Видавництву. 21. XI, Passaic, Дм. Фенканин, Америка.

Початкова Граматика української літературної мови.

Завдання 144. Спишіть і запам'ятайте оце.

По-літературному треба тільки так вимовляти: адвока́т, а́збука, апте́ка, бала́кати, болга́рин, Бори́с, бу́де, була́, було́, були́, вече́ряти, го́ру, ді́ло, до́сить, дочка́, до́шка, ду́мати, єва́нгелія, єрети́к, завда́ння, за́вжди, за́грава, зада́ча, зако́н, залізни́ця, за́хідній, зви́чай, зе́рно, зна́чить, зши́ток, кака́о, кори́сний, лі́кар, люди́на, маля́р, маши́на, множина́, мона́х, мужчи́на, наро́д, наро́дній, напа́сть, оби́два, оби́дві, однина́, Оле́г, осві́тній, О́сип, офіце́р, писа́ння, пита́ння, Плато́н, поду́шка, покажу́, понеді́лок, поче́сний, прела́т, при́ятель, проце́нт, ри́млянин, свідо́мий, свобо́да, секрета́р, сере́дина, сні́дати, ста́рець, стату́т, студе́нт, тата́рин, те́мрява, това́р, товари́ство, Украї́на, украї́нський, ці́лий, чита́ння, ши́рити, яе́чко.

Як у вас вимовляють ці слова? Не вимовляйте цих слів по-говірковому, а тільки так, як подано тут.

46. Непрорізне *е, и, о*.

Прин$^{е}_{и}$си́ м$^{е}_{и}$ні в$^{о}_{у}$ди́. З$^{е}_{и}$мля т$^{о}_{у}$бі п$^{е}_{и}$ром. Чкай (= чекай), тра (= треба, траба) стати, бо коні води хтять (= хотять). Т$^{и}_{е}$хе́с$^{е}_{и}$нько с$^{и}_{е}$дів с$^{и}_{е}$вува́тий.

Нехай мине мене недоля. До святого Ду́ха не скидай кожу́ха. Прилетіли голуб і голу́бка.

Чи всі голосні вимовляються в слові однаково? Який голосний вимовляється найчистіше? Чи можуть голосні або й склади зникати в слові? Як хтось балакає швидко, то які звуки він „ковтає“? Як вимовляються наголошені *е*, *о*, а як ненаголошені? Як дізнатися, який саме звук писати?

Той голосний, що на нього падає на́голос, звичайно вимовляється ясно й про́різно: во́ду, не́сти. Ненаголошений же звук часто вимовляється неясно й непро́різно, а то й зовсім зникає: в$^{о}_{у}$да́, н$^{е}_{и}$си́, хтять-хотять.

В живій мові ненаголошене *е* часто вимовляють як *и*, а *и* — як *е*, а ненаголошене *о* — як *у*: м*и*не́, з*и*мля́, гр*е*міти, к*у*жу́х, г*у*лу́бка замість літературного: м*е*не, з*е*мля, гр*и*міти, к*о*жух, г*о*лубка.

Щоб знати, чи писати *е* чи *и*, *и* чи *е*, *о* чи *у*, треба слово змінити так, щоб наголос став на непрорізний звук, тоді він стане ясний. В словах: з*е*мля́, гр*и*мі́ти, г*о*лу́бка звуки *е*, *и*, *о* непрорізні, бо ненаголошені, але скажім: зе́млю, гри́мнути, го́луб, тоді *е*, *о*, *и* зразу чути прорізно, бо на ньому наголос.

В літературній вимові ненаголошені *е*, *и*, *о* треба вимовляти чисто (див. вище виклад 21).

Завдання 145 Спишіть оці речення й поставте один потрібний звук.

В$^{е}_{и}$сна́ очі краде. Будь багатий

як з$^{е}_{и}$мля́, будь в$^{е}_{и}$селий як в$^{е}_{и}$сна́. Ч$^{о}_{у}$л$^{о}_{у}$ві́к п$^{о}_{у}$ши́в с$^{о}_{у}$бі́ к$^{о}_{у}$жу́ха.

Завдання 146. Полінійте, надпишіть отак і впишіть 10 слів, де був би ненаголошений звук е.

Коли писати **е**, *а не* **и**.

Ненаголошене е часом вимовляють як и:	Зміню слово так, щоб на е припав наголос:	Тоді ясно чути, що треба писати е:
зимля́	*зе́млю*	*земля́*

Завдання 147. Полінійте отак сторінку в зшитку і впишіть 10 слів, де було б ненаголошене **о**.

Коли писати **о**, *а не* **у**.

Ненаголошене о часом вимовляють як у:	Зміню слово так, щоб на о припав наголос:	Тоді ясно чути, що треба писати о:
Гулу́бка	*го́луб*	*голу́бка*

Завдання 148. По за́хідніх українських говорах навіть наголошене *и* звичайно вимовляють як *е*, напр.: парубке́, доле́на. Будьте уважні на це, й вимовляйте *е* та *и* ясно й виразно там, де бачите їх у книжках; звикайте до цієї літературної вимови. Вимовляйте правильно (як написано): козаки́, парубки́, ки́слий, хи́трий, кли́чуть, книжки́, купи́в, закупи́ла, доли́на, вкуси́ла. Як ці слова вимовляють у вашому селі? Пам'ятайте, що вимова: козаке́, доле́на вважається за вульгарну (простацьку), в літературній вимові зовсім не прийняту. Вимовляйте чисто й ясно: г*о*лубка, к*о*жух, а не г*у*лубка, к*у*жух.

Завдання 149. Перепишіть і запам'ятайте оце.

По-літературному треба ось так говорити й писати, а не так, як у дужках: *в* Україні (*на* Україні), їхати візником (на візнику); помножити чи поділити *на* (через) сто, погній чи гній (навіз), голий (нагий), прислухуватися до чого (над слухувати що), надушити (надусити), хреще́ний ба́тько (нанашко), нагло (напрасно), налякати (напудити), тиждень (неділя), незалежний (независимий), Ніжен чи Ніжень (Ніжин), поки (нім), нема (ніт), нічого (ніч, ніц), Ной (Ноє), нота (нута).

47. Стародавні голосні звуки.

Зміна звуків у мові.

Конь — кінь, рогъ — ріг, столъ — стіл, волъ — віл.

Сънъ — сон — sen, лъбъ — лоб — łeb, чьсть — честь — cześć.

Дѫбъ — дуб — dąb, зѫбъ — зуб — ząb, мѧсо — м'ясо — mięso, чѧсто — часто — często.

Лѣсъ — ліс — las, сѣно — сіно — siano, хлѣбъ — хліб — chleb.

Чи наша мова з бігом віків змінюється, чи позостається незмінна? Що таке звуки глухі й носові? Як вдавнину вимовляли голосні ъ, ь, ѫ, ѧ? Як вимовляємо ѣ? Чи можна добре знати мову, не знаючи її історії? Що таке архаїзми?

Людська мова з бігом віків не позостається незмінна, але невпинно змінюється. Змінюється все: значення слів, звуки, форми й т. ін. Хто не знає цих змін, той не зрозуміє стану сучасної мови.

В глибоку давнину знала наша мова два особливі голосні звуки, так звані **глухі звуки,** що писалися ъ (йор) і ь (їр); ъ вимовлявся близько до нашого *о*, а ь — близько до *е*, але це не були *о*, *е*, бо тоді були й окремі **чисті** о є. З бігом віків ці глухі ъ, ь змінилися в нашій мові на *о*, *е* і збіглися з давніми чистими о, є, або зовсім зникли.

Крім цього, в глибоку давнину знала наша мова ще два голосні, що звуться **носові звуки;** це були ѫ та ѧ. Звук ѫ зветься „юс великий", колись вимовлявся як *о* носове, цебто близько до *он*, як польське *ą*, напр.: дѫбъ, зѫбъ, рѫкъ. Звук ѧ

Передплачуйте »Рідну Мову« на 1935-й рік!

„Рідна Мова“ в 1935-м році принесе багато статей для вивчення найголовнішої науки мовознавства — складні. Проф. І. Огієнко зачне друкувати свою велику працю: „Складня простого речення“; у перших числах піде „Вступ до складні українскої мови“; вже в 1 (25) числі буде видрукувана „Історія вивчення складні“.

„Рідне Слово“, початкова Граматика української літературної мови, ч. І закінчиться друком десь у 3 (27) числі „Рідної Мови“, а далі піде II частина: Складня української літературної мови, приступна й потрібна для широкого нашого громадянства. Вона дасть змогу кожному легко навчитися своєї літературної мови. Сила прикладів, живий і легкий виклад, багато новин.

Історія української мови Проф. І. Огієнка закінчиться друком у 1935 році.

Життя слів друкуватиметься частіше. Воно покаже кожному, як живе наша мова, як творяться слова. „Життя слів“ мусить читати кожний інтелігент, особливо вчитель.

Велику увагу зверне „Рідна Мова“ в 1935-м році на рецензії нових мовознавчих праць та на огляд мови наших видань Даємо відповіді на мовні запитання всім, але просимо не ставити більше трьох запитань; на відповідь конечно додавайте поштового значка.

Час відновити передплату на 1935-й рік! Сердечно просимо відновляти передплату на 1935-й рік і присилати відразу цілорічну передплату, цебто 6 зл. у краю, 2 дол. за границею.

Зменшена передплата для Чехословаччини. Щоб дати змогу читати „Рідну Мову“ широким колам громадянства Чехословаччини, визначаємо для них на 1935 р. зменшену передплату: 6 зл. річно. Так само зменшуємо передплату й на „Бібліотеку Рідної Мови“: Рідне Писання І ч. 1 зл., Словник місцевих слів 1·50 зл. Взагалі призначуємо для Чехословаччини краєву передплату.

Зменшена передплата для Австрії й Угорщини. Передплатники з Австрії й Угорщини платять краєву передплату: 6 зл. річно.

Передплата для Румунії 200 леїв річно. „Словник місцевих слів“ 45 леїв, „Рідне Писання“ ч. І 30 леїв.

Оправа для „Рідної Мови“ 1934 р. Замовляйте завчасу оправу на „Р. М.“ 1934 р., а то знову багатьом забракне її. Мистецька оправа з англійського полотна, з золотими написами. Ціна 1 зл. з пересилкою. Хто замовить, тому пришлемо з 1(25)-м числом „Р. М.“

„Рідне Писання“ ч. І в мистецькій оправі 1·50 зл. **„Словник місцевих слів“** у такій же оправі 2 зл.

Кольпортерів енергійних шукаємо для поширення „Рідної Мови“. Разом із заробітком, прислужитесь і розвою культури рідного слова. Відгукніться!

До Читачів „Рідної Мови“. Знаємо, що „Р. Мова“ має дуже багато Читачів, що не передплачують цього журналу. Звертаємось до них із сердечним проханням: заплатіть Видавництву бодай тим, що негайно приєднаєте нам хоч одного передплатника.

Голос святого обов'язку до всіх Передплатників „Рідної Мови“. Матеріяльний стан „Рідної Мови“ загрожений!... Через наше недбальство та байдужість можемо втратити й це ще незміцніле наше культурне огнище, як утратили вже багато інших. Залишимось без варти коло найдорожчого народнього скарбу,— нашої мови... Тому негайно, навіть сьогодні всі передплатники й читачі „Рідної Мови“ мусять виявити мінімум нашого чину: кожний передплатник „Рідної Мови“ нехай приєднає бодай одного нового передплатника (і не сміє бути спокійний, доки цього не зробить) та візьме з нього слово чести, що він зробить те саме! 31 Х. 1934, Варшава, передплатник В. Дитель.

Заклик до Копичинеччини й Гусятинщини. „Мова — то серце Народу: гине мова — гине нарід“. Це перша заповідь кожного свідомого українця На жаль тільки — не кожний свідомий... А щоб учитися рідної мови й шанувати її, треба доброї свідомости, а ми ще далекі від того. Ми ще не вміємо чи не хочемо оцінити великої праці „Рідної Мови“ З захопленням читав я числа „Рідної Мови“, одушевляючись ними; не можу підшукати слів подяки Видавництву за дорогоцінні писання. На жаль тільки, — малий відсоток молодого покоління, а ще менший старших уміють оцінити працю „Рідної Мови“. Звертаюся до цілої Копичинеччини й Гусятинщини, щоб кожна Читальня, кожна Кооператива, Кружки „Рідної Школи“, щоб усі сповнили свій рідномовний обов'язок і бодай на 1935-й рік масово передплатили „Рідну Мову“, пам'ятаючи, що „Нарід, що не створив соборної літературної мови, не може зватися Нацією“! 25. Х. 1934. Дмитро Бучинський.

До боржників „Рідної Мови“. Із сумом довідуємось, що багато передплатників „Рідної Мови“ нічого не платять... Акуратно одержують „Рідну Мову“, читають і... не платять... Особливо вперто не платять передплатники з Чехії, Канади та Америки. Борг передплатників „Рідній Мові“ надзвичайно великий — понад 5000 зл., — а через це заборжило Видавництво й Друкарні. Усе це руйнує журнал і не дає йому змоги стати на ноги. „Рідна Мова“ — це не політична газета, не партійне видання: це Видавництво культурне, надпартійне, всім нам потрібне, — це Видавництво всенаціональне. Ми не сміємо валити його своїми руками. Звертаємось до всіх боржників „Рідної Мови“ з гарячим закликом заплатити всі свої борги Видавництву до Нового Року. Коли ж хто того не зробить, просимо Адміністрацію „Рідної Мови“ оголосити друком список боржників, що тим самим руйнують так усім нам потрібне Видавництво. Нехай громадянство знає своїх руїнників. 2. ХІ. 1934, Варшава. Гурток передплатників.

ЗМІСТ
другого річника »Рідної Мови« за 1934-й рік.

І. Покажчик авторів і їх праць.

II. Покажчик загальний.

До цього Покажчика внесено ймення власні, географічні, назви видань, що їх мова аналізується, джерела вивчення української мови, граматичні терміни, а також окремі слова, форми й вирази. Цифра показує сторінку „Рідної Мови“; вища цифра сотень або десятків не повторюється (напр.: 236. 7. 42. 5 читати: 236. 237. 242. 245).

Скорочення: *а* архаїчне слово, *н* народне говіркове, *п* польське, *рс* російске, *р* рідко вживане слово; роди: ч. р. — чоловічий, ж. р. — жіночий, н. р. — ніякий рід. Зірочкою * зазначено слова, що в „Р. М.“ подано походження їх або їхнього значення. Граматичні скорочення й лінгвістичні значки див. на ст. 137-140 І річника „Р. М.“; списки народніх слів див. на ст. 80. 126. 57-8. 211-4. 32-3. 65. 316 8. 29-30. 402. 58-9. 61. 505-6. 39. 41. *Що в дужках* (), *того не вживайте*.

Покажчика цього складено так, щоб міг він правити за довідкового Словничка.

Українська а́збука має такий порядок: а б в г ґ е є ж з и і ї й к л м н о п р с т у ф х ц ч ш щ ю я ь.

ЗМІСТ 12-го (24) ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ“: *І. Огієнко:* Стилістично-синтаксичні нариси, VII: Мені болить — мене болить. *І. Шклянка:* Навчання української мови в Канаді. *П. Кривоносюк:* Недуги мови: Заїкування. „Мовний Порадник“ для Редакторів, Видавців і Робітників пера, лист третій: Не вживайте географічних назов у зросійщеній формі. *І. Велигорський*: Говірка с. Серафинець, Городенського повіту. *І. Огієнко:* Шевченкова мова: зближення *е* з *и*, *о* з *у* у Шевченковій вимові. Українські адвокати й рідна мова. Український театр і рідна мова. *П. Кривоносюк, Ю. Петринюк, Ю. Шкрумеляк*: Творімо Фонд „Початкова Граматика рідної мови для української молоді“. Чистота й правильність української мови, відповідь на запитання наших Читачів. Дописи Прихильників рідної мови. Розділ для самоуків і дітей: „Рідне Слово“, Початкова Граматика укр. літературної мови.— Адреса »Рідної Мови«: Warszawa, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Європі 9 зл., в Америці 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа. Річник І (без 2 і 3 чисел) 5 зл.; річник II — 6 зл., оправлений 7·50 зл.

Відповідальний Редактор *Л. Гримало-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.

»Мовний Порадник«

для Редакторів, Видавців і Робітників пера.

Лист перший.

Високодостойний Пане Добродію!

Добре устійнення української літературної мови, *однієї для цілого народу*, де б він не проживав, стало тепер пекучим завданням дня. Мова — найбільший скарб кожної нації, а тому мусимо й ми належно плекати й відповідно розвивати її. Це наш найперший і найбільший обов'язок і перед своїм народом, і перед історією. Два роки працює вже науково-популярний місячник „Рідна Мова“, працює без жадної допомоги тих, що допомогти могли б і обов'язані, працює в надзвичайно тяжких матеріяльних умовинах, але не складає рук у скруті й надалі не складе. Не складе, бо міцно вірить, що нарешті бодай українські Письменники, Редактори, Видавці й взагалі Робітники пера, коли не широкий інтелігентний загал, зрозуміють високу ідейність завзятої праці „Рідної Мови“, а зрозумівши, по-товариському щиро допоможуть їй. Допоможуть тим, що глибоко й докладно вияснять широким масам і конечну потребу плекати свою мову, й помітну ролю „Рідної Мови“ в цій святій праці. Пора вже розбудити широкі інтелігентні наші кола від мовної байдужости й скерувати їх до творчої праці для створення глибокорозвиненої літературної мови.

Ідеї „Рідної Мови“ потроху вже ширяться поміж нашим громадянством, але ширяться — як і всі нові ідеї — занадто поволі й ненормально. І тут потрібна щира й сердечна допомога наших Редакторів, Видавців і всіх Робітників пера: *допоможіть нам ближче стати до широких мас і заговорити просто до них.*

Щоб справу устійнення нашої літературної мови поставити на міцніший реальний ґрунт, редакція „Рідної Мови“ постановила видавати для українських Редакторів, Видавців і Робітників пера щомісячний коротесенький „Мовний Порадник“, а в нім звертати увагу на важніші поправки до сучасної літературної мови. Щоб не забирати кожному дорогого часу, вияснюємо мовні питання якнайкоротше; хто хоче довідатися про це докладніше, просимо звертатися до сторінок „Рідної Мови“.

Сердечно просимо всіх цей „*Мовний Порадник*“ передруковувати в своїх виданнях, і вже тим допомогти поширити рідномовні гасла, а тим самим допомогти й процесу усталення нашої мови. Покладімо нарешті край хаосу в нашій літературній мові.

На дві форми звертаємо увагу в цім нашім першім листі.

1. Щоб, а не щоби. У літературній мові, як і в живій східньоукраїнській, відома тільки форма *щоб*, а не *щоби*; навпаки, в мові західньоукраїнській панує архаїчне *щоби*. Російська форма *чтобы*. Кращі наші письменники писали й пишуть тільки *щоб*, ніколи *щоби*. Напр. Шевченко знає тільки *щоб*: Жде козаченька, *щоб* залоскотати 1. Так ворожка поробила, *щоб* менше скучала 1. Зроби, *щоб* додому не вернулась 38. *Щоб* брат брата не різали 403 і т. ін. (видання В. Доманицького 1910 р.). М. Вовчок, Куліш, Старицький, Грінченко й інші писали тільки *щоб*. Безумовно, архаїчну форму чтобы, *щоби*, як зайву й місцеву, треба викинути, — вистачить і однієї *щоб*, що вже стала нормою в східньоукраїнській літературній мові. Див. „Рідна Мова“ 1933 р. ст. 220. 350, 1934 р. ст 310, „Словник місцевих слів“ § 60.

2. Три козаки приїхали, а не: Трьох козаків приїхало. Мова польська знає синтаксичну безособову форму: Trzech kozaków przyjechało як звичайну форму при чоловічому роді живих осіб, — вона в ній панує. Навпаки, українська літературна мова такої форми зовсім не знає, бо вона їй чужа; по-нашому це буде тільки: *Три козаки приїхали*, рідше: *Три козаки приїхало* (але в жадному разі не: *Трьох козаків приїхало*). У нас панує форма особова, з числів-

никовим підметом нормальним, цебто в відмінку назовнім, при тому „три козаки“ приймається за множину, а присудок нормально узгоджений із ним. Форма: *Три козаки приїхало* рідша, Потебня приймає її за безособову.

Форма: *Три козаки приїхали* панувала вдавнину, панує й тепер у живій східньоукраїнській і літературній мові. Ось трохи прикладів Усім відоме з Євангелія Луки 18[10]: Человѣка два внидоста въ церковь, цебто: два чоловіки (а не: двох чоловіків) увійшли до церкви. У Чубинського, Пісні, т. V: Хвалилися три ляшеньки 385, Приїхали до вдовиці три козаки в гості 903. Вісім розбійничків спать полягали 913. Шевченко: Не вертаються три брати. 299. А. Свидницький: За ним два дворяни йшли 20. Квітка: П'ять приказчиків їздило II 21. Б. Грінченко, „Під тих. верб.“: У старого було троє синів 64, Четверо дітей лагодилось спати 80.

Отже завжди пишім: *Три козаки приїхали* (чи: *приїхало*), але не по-польському: Трьох козаків приїхало. Див. „Рідна Мова“ 1934 р. ст. 358-3 9, у „Словнику місцевих слів“ ст. 142 § 62.

Українська літературна мова потребує конечного устійнення, а при цьому устійненні мусить запанувати величне гасло: „**Для одного народу — одна літературна мова**“.

Вересень. 1934.

З товариським привітом
Редакція „Рідна Мова“.
Варшава, вул Стальова 25.

Передрукуйте це в Вашім виданні!

Відбитка з „Рідної Мови“ ч. 10 за 1934 р. Друкарня. оо. Василіян у Жовкві